

В результаті аналізу даних, отриманих від обстеження за методикою Рокича було виявлено, що більшість працюючих жінок в першому класі термінальних цінностей віддають перевагу таким цінностям, як суспільне визнання (повазі оточуючих людей, колективу, товаришів по роботі) та свобода (самостійності, незалежності в судженнях та вчинках). Щодо інструментальних цінностей, то тут в свою чергу переважають тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами) та дисциплінованість (відповідальне ставлення до виконання поставлених завдань).

Друга група досліджуваних, а саме це безробітні жінки без досвіду роботи, в першому класі термінальних цінностей віддають перевагу цікавій роботі та творчості (можливості творчої діяльності). В інструментальних цінностях переважає тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами) та незалежність (здатність діяти, самостійно, рішуче).

Остання, третя група досліджуваних, а саме безробітні жінки, з досвідом роботи показала в термінальних цінностях домінування таких показників, як життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що набувається життєвим досвідом) та матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів). Щодо інструментальних цінностей, то тут переважають терплячість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їх помилки) та незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).

Висновки. Отже, поняття цінностей досліджується багатьма науками, воно прийняте у філософії, етиці, соціології і психології. У філософії цінності визначаються як норми і критерії життя людини, пізнання нею світу. Психологи цікавляться процесом і умовами формування цінностей. Ціннісні орієнтації в психології розглядаються як сукупність найважливіших якостей внутрішньої структури особистості, які є для неї особливо значущими. Не дивлячись на те що проблема цінностей і ціннісних орієнтацій вивчалася, починаючи з древніх часів, залишається багато незрозумілого в теоретичному й емпіричному їх значенні.

Щодо діагностико-експериментального дослідження, то в результаті його проведення було виявлено три групи жінок, що надають перевагу різним групам цінностей і, відповідно, володіють не однаковими особистісними характеристиками. Аналіз отриманих даних показав, що саме у працюючих жінок високий загальний показник осмисленості життя. Це є свідченням того, що вони є цілеспрямованими, схильними планувати своє майбутнє без надійної опори в теперішньому; задоволенні власним життям і сприймають його як цікаве, насичене; вважають себе сильними особистостями, наділеними свободою вборю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ДЖЕРЕЛ

1. Васильченко В. С. Ринок праці та зайнятість / Васильченко В. С. – К., 1996. – 230 с.
2. Прохоров А. О. Психические состояния безработных // Психология психических состояний: сборник статей / А. О. Прохоров. – Казань, КГПУ, 1998. – 150 с.
3. Боринштейн Е. Р. Система ценностных ориентаций личности в условиях социально-культурной трансформации / Е. Р. Боринштейн. – Грань. – 2004. № 3. – с. 12-14.
4. Донских О. А. Трансформация ценностных ориентаций / О. А. Донских // Философия образования. – 2005. № 2. – с. 18-21.
5. Андрущенко В. Т. Характер особистості: гармонія національних і загальнолюдських цінностей, шляхи формування / В. Т. Андрущенко, Ю. В. Руденко // Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. – К., 2009. – № 2. – 194 с.

Мартинюк О.

Науковий керівник – проф. Кодлюк Я.П.

ТЕХНОЛОГІЯ АНАЛІЗУ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТА ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті зазначено, що виховання особистостей, які володіють високою моральністю, поважають традиції і культуру інших народів, є основним завданням освіти в сучасному суспільстві. Вирішення цього завдання можливе лише шляхом внутрішніх змін особистості, переорієнтації людей на духовні цінності.

Проблема використання підручника як засобу виховання емоційно-ціннісної сфери особистості не є новою у педагогічній літературі. На її значущість вказували Я. А. Коменський, К. Ушинський, В. Сухомлинський та інші відомі педагоги минулого. З іншого боку, дослідники стверджують: «Якщо інформаційна функція підручника як традиційна реалізується на належному рівні, то мотиваційна, виховна та розвивальна функції навчальної книги реалізуються недостатньо» [5, с. 10]. А це, у свою чергу, знижує ефективність засвоєння учнями навчального матеріалу, не сприяє розвитку емоційно-ціннісної сфери дітей.

Отже, проблема розвитку ціннісно-емоційної сфери молодших школярів засобами шкільного підручника має комплексний характер та недостатньо вивчена, а тому не знайшла повного відображення у психолого-педагогічній теорії і навчально-методичній практиці. А такий її аспект, як функціональний вплив емоційно-ціннісного компонента підручника на розвиток особистості молодшого школяра, практично залишається поза увагою вчених. Це передбачає необхідність розробки технології аналізу цього компонента у змісті підручників, адресованих молодшим школярам.

Мета статті: обґрунтувати технологію аналізу емоційно-ціннісного компонента у змісті підручників для початкової школи.

Серед актуальних питань теорії шкільного підручника проблема його аналізу й оцінювання є однією з найгостріших. Адже відсутність достатньо і повно розробленої методики аналізу, оцінювання і перевірки шкільних підручників, стверджує Д. Зуєв, «ускладнює процес їх створення, негативно впливає на якість навчальної літератури» [2, с. 41].

Зазначимо, що теоретичні основи аналізу й оцінювання підручників для початкової школи розроблені Я. Кодлюк [4]. Автор радить досліджувати навчальну книгу за такими напрямками: функції підручника; структура; поліграфічне оформлення; підручник у системі навчально-методичного комплексу, який охоплює такі аспекти: підручник – самостійний елемент навчального процесу; зв'язок підручника з іншими компонентами навчального комплексу, підручник і методична література для вчителя.

Наявний науковий фонд з проблеми дослідження ([2; 6; 7; 9 та ін.]) свідчить про те, що, аналізуючи функціональне забезпечення шкільних підручників, дослідники виділяють насамперед інформаційну, розвивальну та мотиваційну функції. Однак розвиток емоційно-ціннісної сфери молодших школярів за допомогою підручника відбувається шляхом повноцінної реалізації у ньому насамперед виховної функції. У зв'язку із зазначеним існує потреба посилити виховну спрямованість цього виду навчальної літератури, основне призначення якої полягає у належному впливові на емоційно-ціннісну сферу молодших школярів.

Реалізація виховної функції підручника значною мірою залежить від виховних можливостей вміщених у ньому текстів. Ціннісно орієнтовані тексти забезпечують реалізацію емоційно-ціннісного ставлення до світу. У них виділяють безпосередню ціннісну орієнтацію в реальних об'єктах (оцінювання фактів, подій, вчинків людей) та опосередковану, коли предметом оцінювання стають художні образи як уособлення типового, загального. Такі тексти «мають виражати певні емоції, містити матеріал для оцінної діяльності учнів» [9, с. 46].

У структурі шкільного підручника для школи першого ступеня «текст, завдання і вправи виконують надзвичайно важливу роль – формування системи цінностей особистості, мотивації школяра до діяльності та його виховання», – доводить А. Богуш [1, с. 5]. Тому доцільно тексти, завдання і вправи, покликані формувати емоційно-ціннісну систему особистості, назвати ціннісно орієнтованими. Причому вказані функції реалізуються не тільки через зміст навчального матеріалу, а й через систему спеціальних завдань до кожного тексту та способи подачі знань, норм і цінностей у методиці роботи з текстами навчальної книги.

Першим кроком на шляху до повноцінного відображення в підручнику даного елемента змісту освіти має стати виділення тих об'єктів, до яких потрібно сформулювати ціннісне ставлення, тобто йдеться про вибір цінностей. Добираючи систему цінностей в підручник, варто мати на увазі такі моменти:

□ по-перше, її важко задати повним списком, оскільки окремі цінності тісно взаємопов'язані, взаємопроникають одна в одну;

□ по-друге, критерієм відбору цінностей має стати їхня гуманістична спрямованість (загальнолюдська сутність), а також рівень соціального досвіду учнів;

□ по-третє, відбір цінностей потрібно здійснювати з урахуванням віку школярів [4, с. 152].

Іншим аспектом аналізованої проблеми є включення ціннісно орієнтованого матеріалу в зміст підручника. Важливо у структурі навчальної книги передбачити спеціальні тексти, що інформують про ті чи інші цінності; розробити відповідну систему завдань, яка включає не лише вправи на оцінювання, а й такі, що дають змогу керуватися цінностями у своїх діях (у ситуації вибору), висловлювати особистісне ставлення до того, що відбувається [4].

З іншого боку, у зв'язку з адресованістю підручника молодшим школярам, необхідною умовою прийняття цінності є емоційна насиченість навчального матеріалу, здатність викликати в учнів переживання різноманітних почуттів: радості, гордості, захоплення, гніву, задоволення тощо, пов'язаних із цінністю, оскільки, як зазначає О. Сухомлинська, «лише через емоції, почуття, хвилювання, любов, ненависть, через життя серця дитина усвідомлює світ цінностей» [8, с. 25]. Звідси наявний тісний зв'язок виховної функції підручника з мотиваційною.

Отже, цінності є важливим компонентом змісту початкової освіти, що відображений у підручниках як основних носіях цього змісту. Я. Кодлюк радить у технологію реалізації виховної функції підручника для початкової школи включити знання про цінності; розробити спеціальні засоби, що сприяють залученню учнів до оцінної діяльності; забезпечити емоційну насиченість навчального матеріалу та використання гуманістично спрямованих способів діяльності на уроці з метою оволодіння молодшими школярами зазначеними цінностями [4].

На підставі зазначеного вище вважаємо, що технологія аналізу емоційно-ціннісного компонента підручників для початкової школи охоплює такі напрями:

- змістове забезпечення емоційно-ціннісного компонента книги, яке передбачає знання про цінності (ціннісно орієнтовані тексти) – як загальнолюдські, так і національні;
- дидактична організація навчального матеріалу, а саме: завдання і запитання на аналіз емоцій і почуттів автора твору, дійових осіб та власних почуттів і переживань; завдання на оцінювання явищ, подій, вчинків дійових осіб тощо;
- наявність ціннісно орієнтованого ілюстративного матеріалу.

Висновки. Отже, проблема аналізу ціннісно-емоційного компонента у змісті підручників для початкової школи передбачає виокремлення як домінуючої насамперед виховної функції. Виховну функцію навчальної книги доцільно оцінювати за такими параметрами: система цінностей, відображена у підручнику; дидактично обґрунтований відбір вартостей (особистісно зорієнтована спрямованість та співвідношення); способи включення ціннісно орієнтованого матеріалу в підручник (тексти, що інформують про ті чи інші цінності; завдання на оцінювання подій, явищ тощо, на залучення учнів у ситуації вибору цінностей); можливості ілюстративного матеріалу у формуванні емоційно-ціннісної сфери молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М. http://www.hklib.npu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_71/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=KST&P21DBN=KST&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullw&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Теоретичні й методологічні засади формування емоційної компетенції молодшого школяра / А. М. Богуш // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 1. – С. 5–10.
2. Зуев Д. Д. Школьный учебник / Д. Д. Зуев. – М. : Педагогика, 1983. – 240 с.
3. Кодлюк Я. П. Виховна функція підручника для початкової школи / Я. П. Кодлюк // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. – К. : Педагогічна думка, 2006. – Вип. 6. – С. 259–265.
4. Кодлюк Я. П. Теорія і практика підручникотворення в початковій школі / Я.П. Кодлюк. – К. : Наш час, 2006. – 368 с.
5. Кодлюк Я. П. Емоційно-ціннісний елемент у змісті підручників для початкової школи / Я. П. Кодлюк // Наукові записки ТДПУ: педагогіка. – 2001. – № 5. – С. 10–12.
6. Мацько Н. Д., Ситник О. В. Роль шкільних підручників з математики у розширенні пізнавальних інтересів і можливостей учнів / Н. Д. Мацько, О. В. Ситник // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. – К. : Педагогічна думка, 2006. – Вип. 6. – С. 106–110.
7. Савченко О. Я. Методика читання в початкових класах / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2007. – 334 с.
8. Сухомлинська О. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – С. 24–27.
9. Фурман А. В. Розвивальний підручник: підходи до розуміння і створення / А. В. Фурман // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 45–49.